

DE EGYPTISCHE LOTUS. (1)

(Plaat V.)

Oudtijds groeiden in Egypte drie soorten van Nymphaeën: de witte, de blauwe en de rose of indische. Fig. 1 Plaat 60 der afdeeling planten van de description de l'Egypte stelt de witte lotus voor, *Nymphaea lotus*.

Deze plant groeit in de sloten en kanalen van beneden-Egypte bij den aanvang van den zomer; zij heeft een knolvormigen wortelstok, ongeveer 3½ centimeter dik, met een bruine korst bedekt; de wortelvezels en oude bladstelen laten op den wortelstok duidelijk de merken achter. De bladen komen uit den top te voorschijn, en uit den wortelstok horizontale uitloopers, waaraan zich de nieuwe knollen vormen voor jongere planten.

De bladstelen zijn cilindervormig, soms een vinger dik, de lengte overeenkomstig de diepte van het water. Aan het uiteinde ontwikkelt zich de bladschijf, die op het water drijft en ongeveer tot op het hart gespleten is, een netweefsel dat

(1) Description de l'Egypte, Tome XIX, Hist. Nat. (Botanique-Métérologie). Paris 1824, 80. C. L. Pancoucke — F. Unger, Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Cultur-Geschichte, IV. Die Pflanzen des Alten Aegypten. Wien 1859.

uitsteekt dekt de onderzijde, de rand van het blad is getand.

De bloemsteel gelijk aan den bladsteel.

De kelk is samengesteld uit vier ovale groene blaadjes, aan den rand een weinig rood gekleurd. De kroon bestaat uit 16 à 20 bloembladen, die op de kelkbladen gelijken; zij zijn echter wit van kleur en iets langer.

Het midden wordt ingenomen door den half bolvormigen eierstok. Hierin steken de kelk en bloembladen op verschillende rijen; de bloembladen gaan over in de meeldraden.

De eierstok draagt een stempel verdeeld in 20 of 30 stralen. De vrucht is een vleezige zaaddoos, bolvormig, bedekt met schubben: de overblijfsels van de onderdeelen der bloem. De hokjes zijn evenredig aan het getal stralen van den stempel, en bevatten elk eene menigte bolvormige zaadkorrels.

De Arabieren noemen den witten lotus *Nilûphar*, *Lfnophar*, *Nailûphar* of *Nainuphar*. Dit schijnt een persisch woord te zijn volgens *Ibn. Baithar*, en als zoodanig samenhangende wellicht met *Nil*, dat indigo of blauw beteekent. Het egyptische volk spreekt onderling veelal *Naufar* uit. Als dit werkelijk eene benaming is, samengesteld uit het persische *Nil*, dat blauw beteekent, zou hiermede de *Nymphaea caerulea* niet de *alba* moeten aangeduid zijn. Mogelijk is de benaming *Naufar* van ouderen tijd afkomstig en misschien in verband te brengen met het Egyptische *nfr*, koptisch *nofre*, goed, uitstekend, schoon, heerlijk. — Een amulet of versiersel, voorstellende een witten lotus, in het rijks-museum van oudheden te Leiden bewaard, zou den hieroglyph *nfr* dragen (a), die ik er evenwel niet op heb kunnen ontdekken. Het woord *nfr*, als plant of bloemnaam, komt voor in dezen zin: *Utbsachutm nfru*, het veld is bewassen met schoone bloemen (*nfr-u*). Misschien is dit woord hetzelfde als *nfri* of *npr*, door een korenaar en graankorrels nader bepaald, in het koptische gelijk *nafri*, het graan. Of de naam dus samenhangt met den eersten wortel *nfr*, goed of *nafri*, *granum*, om de korrelachtige vruchten van de plant, is moeie-

(a) Zie de uitgave van Dr. C. Leemans.

lijk te bepalen. Eene andere benaming, met nfr samengesteld, is nfrhn de chrusantheon; woordelijk overgezet beteekent deze naam de schoone hoorn. Bas'nin is afgeleid van den eigenlijk egyptischen naam van den lotus ss'n, hebreuwsch s'u's'an, kopt. s'o's'en, de lelie. S's'n, ss'ni of ss'fn is met het mannelijke artikel pa-s's'n, en wordt in het arabisch Bass'nin. Het eetbare zaad of de knol heette ook ss'n en wordt eveneens, doch met een ander bepalingsteeken, achter aan het woord geschreven. De Kopten, Hebreëen en Grieken noemen de witte Nymphaea lelie; zoo zegt ook Herodotus, (a) dat, zoodra de velden door den Nijl zijn overstroomd, het watervlak eene menigte leliën vertoont, die de Egyptenaren »Lotus noemen; zij plukken ze en drogen ze in de zon; zij »nemen er het zaad uit, dat op slaapbollenzaad gelijk en »zich midden in den lotus bevindt; zij stampen het en bakken »er brood van; men eet ook den wortel, die rond is en de grootte »van een appel heeft. — Theophrastes (b) zegt, dat de »bloemen wit zijn en de bloembladen als van leliën; zij sluiten »zich bij het ondergaan der zon en verbergen hare vruchten. »Als de zon opkomt, openen zij zich weer en verheffen zich »boven het water; dat duurt zoo lang totdat de vrucht gevormd »is. De vrucht gelijk een grooten slaapbol en bevat een menigte »graankorrels als gierst". (c)

Ook zegt hij verder, dat men de zaden uit de verrotte vrucht wiesch. De hedendaagsche bewoners van Egypte doen dat evenzoo.

De wortels worden eerst gekookt en dan verkocht. Het waren waarschijnlijk die van den blauwen lotus, die het meest in eere was en ook heden ten dage geroemd wordt boven den witten. Slechts eenmaal heb ik den witten lotus op een monument aangetroffen, herkenbaar aan de stompe kelkbladen. Steeds is het de blauwe, die als offer of symbool voorkomt. Volgens Ibn. Baithar wordt de witte genoemd Bas'nin Khanziri, de lotus voor de varkens, de blauwe heet Bas'nin Arâbi, de lotus voor de Bedouinen.

(a) l. II. c. 92. (b) Hist. plant. IV, 10. (c) De Arabieren noemen ook nu nog deze korrels dokhn-el-bas'nin, gierst van Bas'nin.

Uit het bovengemelde blijkt, dat de Egyptenaren tijdens Herodotus, de vrucht of de plant *Lotus* noemden. Deze benaming zou dus van egyptischen oorsprong zijn, want in andere talen is geen afleiding van dit woord gevonden. De Egyptenaren hebben echter een vorm *rt*, die *groeien* beteekent; ook *plant*, *kiem*, *man*. Groeien, planten, en de aanverwante idieën liggen in de grondbeteekenis van dezen wortelvorm, die *lut* of *rut*, *loot* of *root* werd uitgesproken. De bepalingsteekens zijn een wortel van een plant en een bouquet lotusbloemen, in het Koptisch *roti*, *rêt*, geheeten.

De eenige maal dat ik den witten lotus aantrof, was op een grafsteen van het oude rijk, ongeveer uit de 12^e dynastie, 2300 voor onze tijdrekening, waarbij deze, zeer kennelijk te onderscheiden, nevens den blauwen (a) is afgebeeld.

De blauwe komt tallooze malen voor, en uit de afbeeldingen volgt, dat in oude tijden langs den geheelen Nijl de lotus werd aangetroffen. Thans ontbreekt hij in boven-Egypte, waarschijnlijk door den slechten toestand der irrigatie, vergeleken met die van vroegere tijden; want de lotus behoeft voortdurend vochtigen en overstroonden grond. —

De blauwe *Nymphaea* heeft veel overeenkomst met de witte; uitgenomen de *kelk* en bloembladen, die spitsier toelopen. De bloembladen zijn blauw en de bladschijven zijn sterker getand.

Het is niet te zeggen of de Egyptenaren oudtijds voor dezen en den voorgaanden verschillende benamingen hadden, maar men mag het betwijfelen, daar de plant voldoende voorkomt om dit te kunnen beslissen. —

In de Papyrussen van Turin (b) komt evenwel naast het woord *ss'n* ook *prchu* voor als bloemnaam, bepaald met het teeken van de lotusbloem, doch elders staat alleen het blad van den lotus als bepalingsteeken achter dit woord, en waarschijnlijk is met dezen naam een andere plant bedoeld.

Zeer afwijkende is de *Nelumbium speciosum*, de

(a) Rijksmuseum van oudheden Egypte, afdeling V zie de plaat hier achter. (b) Pl. LXXX, 1, 1.

n e l u m b o; en, ware het niet dat Herodotus en anderen zulke goede beschrijvingen van deze plant hadden gegeven, dan zouden wij vermoeden, dat zij, aangezien zij op de oude monumenten niet voorkomt, nimmer in Egypte werd aangetroffen.

De wortelstok is vleezig en zoet van smaak. De bladschijf is rond, trechter of-komvormig en in het midden op een steel gezeten, die haar boven water brengt. Een dikke kegelvormige knop, gelijk een dichte tulp, gaat aan de bloem vooraf; de bloemkroon telt 15 en meer bladen, de meeldraden vormen een dichten krans rond den vruchtbodem, die in de gedaante van een omgekeerden kegel 20 à 30 kuiltjes bevat, waarin de noten of vruchten steken; deze hebben den smaak van amandelen met een bitteren kern, die men er bij het gebruik uit verwijdert. —

Deze plant is nergens tot nog toe in Afrika gevonden en behoort in Azië te huis. Theophrastes noemt haar de *f a b a a e g y p t i a c a*; hij zegt, dat deze groeit in de moerassen en vijvers; haar vrucht lijkt een wespennest en bevat bij de 30 boonen die vooruitsteken, ieder in een afzonderlijk hokje; de bloem is tweemaal grooter dan van een slaapbol en geheel rose; de bladen gelijken den Thessalischen hoed. De boon vermalende, ziet men van binnen een om zich zelf gevouwen lichaam, waaruit het blad zich ontwikkelt. Zij dient als voedsel aan de moerasbewoners.

Dioscorides leert, dat de Egyptenaren de *f a b a a e g y p t i a c a* zaaien; in slijk gerold, werpen zij de korrels in het water, eene wijze van behandeling die ook in Indië voorkomt.

Strabo beweert, dat de bladeren dienen als borden en bekens, en er vele voor de winkels van fruitverkoopers in Alexandrië uitgestalt werden (*a*), en Herodotus kende dezen lotus zeer goed toen hij schreef, dat hij gelijk op een roos met een vrucht als een wespennest. —

Ook op munten zou hij voorkomen, evenals de andere soor-

(*a*) Strabo. Lib XVII. (*β*) Feuadent Numismatique. Egypte ancienne Paris 1873. 1e partie Pl. VII, N° 356 une fleur à trois pétales, le lotus devant les (2) aigles. Tête de Jupiter Ammon à droite. — IIe partie 2836. Philippe père l'an 6 (244 à 249). Harpocrate assis à gauche

ten (b) en op de Gnostieke steenen zou hij afgebeeld zijn, doch die ik zag, vertoonen duidelijk de *Nymphaea caerulea* of geven eene onduidelijke voorstelling.

Zeker is niet waar wat *Athenaeus* zegt, dat de lotus rose diende als versiering van de kolommen der Egyptische tempels. Voor deze versiering gebruikte men den blauwen lotus. — (1)

Tot nog toe is dus de *Nelumbo* op geen Egyptisch monument gevonden; misschien op munten en beelden uit den romeinschen tijd; zeker niet op de oudere basreliefs, wellicht ingevoerd tijdens het verband met het oosten, onder de Perzen en later onder de Grieken.

In het dagelijksch leven was de bloem van den lotus zeer gewild en werd aan gasten, op maaltijden of bijeenkomsten, in handen gegeven; de gasten werden er mede bekroond of ontvingen ze als bouquet; de vrouwen zaten met een bloem in de hand, riekten den geur en tooiden er hare haren mede. Wat bij ons de roos is, gold den Egyptenaar de lotus om zijn keurigen reuk. Zoo verwondert het ons niet, dat hij in bouquets bij alle offeranden voorkomt en, als het meest liefelijk ruikende, steeds den Goden of afgestorvenen wordt aangeboden.

De symbolische beteekenis is die van genot, en achter verschillende woorden die met deze en aanverwante beteekenissen

sur une feuille de lotus, ayant la forme d'une petite embarcation, la droite sur la bouche, une plante dans la gauche; dessous un serpent, au milieu de pavots, semblant servir de support, dans le champ derrière une palme (no 3079) Gr. pl. XXXI A5 N°. 3564. AVT TRAIAN. CEB. FERM. ΔAKIK. Buste lauré et drapé de Trajan à droite.

Revers ΦΘΕΜΦΟΕΥ ΝΟΜΟC. Hathor? (Venus?) debout à gauche, la tête surmontée du Lotus, portant sur la main droite Hercule Harpocrate, accroupi sur un lotus à g. — 3565. Sans légende, tête laurée d'Hadrien à droite. Rev. ΦΘΕΜΦ. L. I. A. Hercule Harpocrate accroupi sur le calice d'une fleur de lotus, portant sur le bras gauche une massue, le doigt sur la bouche — Æ 9. 3575. Sans légende. Même tête d'Hadrien. Rev. ΦΘΕΝΕ. L. I. A. Hercule Harpocrate accroupi sur le calice d'une fleur de lotus, le doigt sur la bouche, une massue sur le bras gauche.

(1) *Deipnosoph*: Lib III.

in betrekking staan, staat de lotus-bloem als symbolisch bepalingsteeken.

R s'i (a) koptisch r a s'i, blijde zijn; M s ch (b) U a a b (c), in zielsverrukking zijn, blijde. — T chi, verzadigd van vreugde, tot dronken wordens toe (d), koptisch t h a c h i; s b i, uitlachen, bespotten; (e) N h m, vreugdebetoon met geraas (f); h a i, h i of a h i (g), vroolijk zijn; a i (h), zich sterk verheugen; a p (i), jubelen.

Zoo komt de lotusbloem als symbool der vreugde in hoogen en lagen zin steeds voor in de taal.

In de godsdienstige denkbeelden speelde zij ook haren rol. — Het doodenboek der Egyptenaren, een werk uit verschillende tijden afkomstig en samengevoegd tot een soort van kanonisch geheel, bevat een twaalfstal hoofdstukken, die over de gedaante-verwisselingen handelen, welke de afgestorvene, als hij hiernaamaals verkeert, kan aannemen, zoo hij voor den rechterstoel van den God der onderwereld is zalig gesproken. Op één na het laatste dezer hoofdstukken handelt over de transformatie in de lotusbloem, hoofdstuk 81.

Het vignet van dit Hoofdstuk stelt voor: een hoofd boven een lotusbloem, of bouquet van lotusbloemen; het hoofd is het portret van den afgestorvene. Oudere texten hebben dikwerf: alleen de lotusbloem. De oudere texten, welke van de 19^e en 20^e dynastie dateeren, ± 1200 voor onze jaartelling, hebben dit hoofdstuk in eene eenvoudigere redactie dan de latere, waaraan nieuwe denkbeelden zijn toegevoegd.

De titel luidt: Hoofdstuk om de gedaante aan te nemen van de lotusbloem door den gezaligde.

De afgestorvene spreekt: NK ss'n uab pr am achu-u ari s'ra-t [n] ra [ari s'ra-t n hathr] ari(n)a hai-a [hab-u] uch'' ach-a su n hr nk [ss'n] uab pr m scht-[u] ra [f] [k].

(a) Duemichen, Receuil II. 61, 7 Calendrier 93, 8 Rec. 51, 2. (b) De Rougé, stèle. E. 1857, p. 153. (c) Duemichen, Bauurkunde 31. Tempelinschriften II. 5, 16. (d) Duem. Bau. p. 28 Brugsch, dict. s. v. (e) Br. dict. p. 82. (f) Br. dict. p. 791, 1725. (g) Duem. Bau. 8. (h) Br. Dict. (i) Br. Dict.

Deze text kan dus vertaald worden:

- »Ik ben de reine lotusbloem
- »uit geesten voortgekomen.
- »Zij waakt voor 't reukorgaan van Ra
- »Zij waakt voor 't reukorgaan van Hathor.
- »Als ik soms vallen mocht
- »Neemt Horus mij op.
- »Ik ben de heilige lotusbloem
- »Aan 't zonneveld ontsproten.

Zeer duidelijk doelt deze text op den geur, die van den lotus uitgaat; de reine lotusbloem voor den neus van Ra, den zonnegod, is hem een lieflijke reuk. En de verandering van den afgestorvene in die bloem, is dus niet anders te verstaan dan eene willekeurige daad, om der Godheid welbehagelijk te zijn.

In lateren tijd is evenwel dit symbolisme uitgebreid en Plutarchus zegt, dat de Egyptenaren Horus, gezeten op een lotusbloem, afbeeldden om den zonsopgang voor te stellen of wel het opheffen van de zon uit het natte of vochtige. Deze Symboliek vindt men vooral in latere tijden onder de heerschappij van de Romeinen, en in de eerste christentijden op de gnostieke steenen (a).

Deze symbolen schijnen evenwel meer met Indië dan met Egypte zamen te hangen, althans onder indischen invloed te zijn geboren. — Voor zoover de afbeeldingen getrouw zijn en de kunstbewerking der gesneden steenen, die niet meer dan 1½ centimeter groot zijn, bijzonder fraai kan genoemd worden, stellen zij zonder uitzondering den lotus caeruleus voor, waarop de jonge God gezeten is. De breedere vorm van den kelk moet men dus niet beschouwen als een roosvorm, maar als een willekeurige vergrooing of vervorming der bloem door den kunstenaar (b).

Gelijk dit meermalen in de mythologie het geval is, zoo zien

(a) Zie King de gnostics and their remains page 35 N. 9 page 211. V. I p. 216. VII 4.

(b) Vergelijk Lipperts dactyliotheek N°. 880, 881, 1161, 1164, 1165 en de plaat hier achter,

wij ook in de Gnostieke tijden den jongen God den ouden verdrijven. Horus of liever Horus als kind, Harpocrates, heeft de zonnescijf op het hoofd en den dorschvlegel over den schouder; dikwerf draagt hij de atef-kroon, alle symbolen der opperheerschappij als zonnegod. Op de lotusbloem, uit het water opgeheven, aanvaart de krachtvolle jeugdige Godheid de heerschappij over al het bestaande.

CONCLUSIE.

In midden- en beneden-Egypte kwamen vroeger twee soorten van *Nymphaea* voor: de *Nymphaea Lotus* en *Nymphaea caerulea*.

De *Nymphaea Lotus* is gelijk de witte waterlelie. De *Nymphaea caerulea* is gelijk de blauwe waterlelie.

De eerste is de minst gewilde en heette de Baschnin voor de varkens, de tweede de Baschnin voor de Bedouinen.

De eerste werd ook *Naufar*, *Nenuphar* en *Niluphar* geheeten, misschien een persisch woord, afgeleid van Nil blauw.

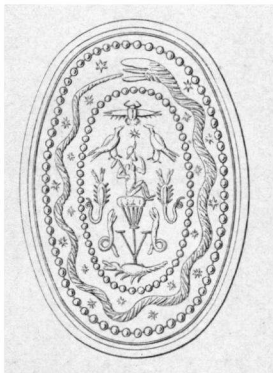
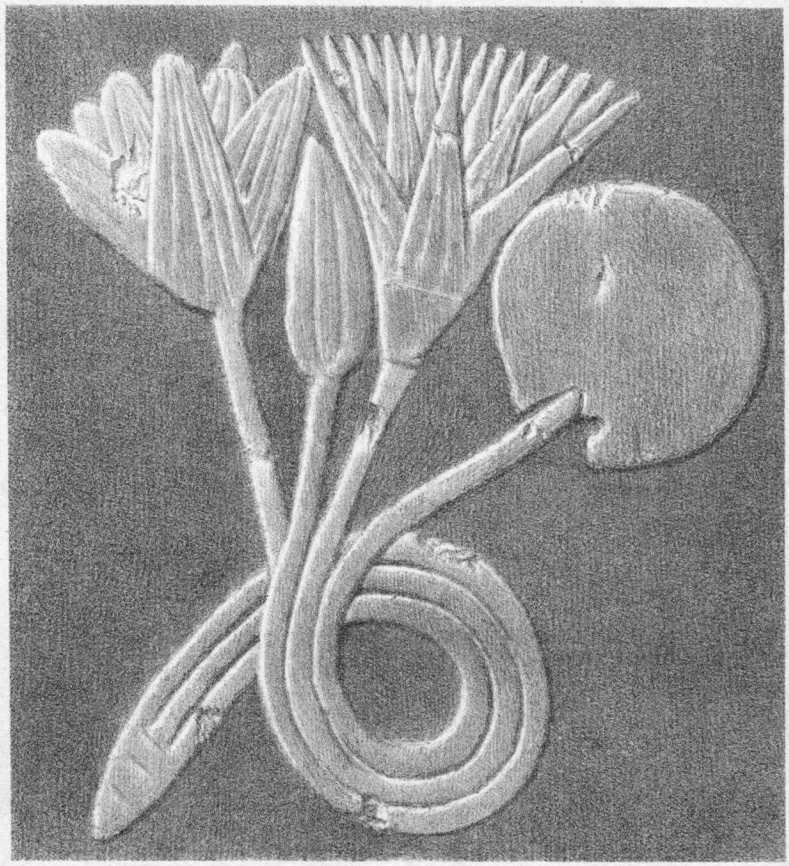
De naam *Naufar* kan ook van oud-Egypte afstammen, zoo ook die van *Basnin* en van *Lotus*.

Na de persische overheersching, werd ook de *Nymphaea Nelumbo* in Egypte gekweekt. Deze komt thans niet meer voor.

Op Egyptische monumenten is meestal de *Nymphaea caerulea*, hoogst zelden de *Nymphaea Lotus*, afgebeeld; tot nog toe is de *Nelumbium speciosum* of de *Faba Aegyptica* op deze niet aangetroffen.

De *Lotus* was gezocht als voedsel, maar vooral om zijn fijnen geur.

Om dien geur werd hij geofferd aan de goden en als vriendschapsblijk aan gasten gegeven. Harpocrates, op den *Lotus* uit het water getild, als beeld van de opkomst der zon, is eene aan Indië ontleende voorstelling.

A. J. W. sculps

P. W. M. T. impr.